

(başlanğıcı ötən sayımızda)

O böyük, ulu Yaradanın zati heç bir sifətə möhtac deyil, bizim ağılmız isə möhtacdır. Yuxarıda yazılmış sifətlərə malik sifətləri bizim hamımızın tanıması bir borcudur. Əgər ulu Tanrının o sifətlərini öyrənib, onu dərk etməyi bacarmasaq, bizə mərifətlənmək çətin olacaq. Biz ulu Yaradanın bildiyi qədər bilmərik, bunu istəsək də, mümkün deyil. Onun zati bütövdür, hikmətinə heç bir hakim hökm verə bilməz. Ulu Tanrının ölçüsü yoxdur, bizim ağılmız isə ölçü ilə ölçülür. Ölçülü ilə ölçülən bircə ola bilməz. Biz ulu Tanrıya "bir" deyirik, "var" deyirik. "Bir" demək də, "var" demək də ağılımıza yeridilən sözdür. Əslində, ona "Təkdir" demək də, ulu Yaradanın adına layiq deyil. Tanrı heç bir çəkiyə və ölçüyə sığmayandır. Onun tərifini etmək hər kişinin ağılının işi deyil". O, bir "Təkdir", – deyən söz, aləmin içində, aləm də ulu Tanrının içindədir. Təbərük Allahın adı yazılmış kitablarda səkkiz sübutlu sifətləri ilə, və ya doxsan doqquz səmavi sözlər ilə bildirilir. Bunlar hamısı ulu Yaradanın varlığından, sifətlərindən yaranan kitablardır. Mən bu anımlardan dördünü sizə deyirəm. Onun ikisi elm və qüdrətdir. Səkkiz sifətdən qalan altısı isə bunların yorumudur. O altıdan biri həyat, yəni dirlikdir.

Yaradanı bir dedik, var dedik, elm, qüdrət deyilən sifətləri ilə tanıdıq. Bu birlik, varlıq elmin, qüdrətin hamısı onda birləşibmi? Əlbəttə, elm qüdrəti var, elm varsa, iradə də vardır, lakin elm təklikdə heç nəyə fayda verməz və hərəkətə gətirməz. Hərəkətə gətirəcək iradə, yəni istəkdir. Ona görə də elmin olduğu yerdə istək vardır. O istəmədən heç bir şey hərəkətə gəlməz. Hərəkətə gətirən Odur. O idarəedənin elminin bir sifəti (adı) elmdir. Yeni söylənilən söz hərsiz, səssiz emələ gələrmə? – Lakin Yaradanın sözü səssiz və işarəsizdir. Ona görə də, danışmağa ehtiyac varsa, demək, deyilənə eşitmək və görmək də olar. Belə deyilmi? Ulu Tanrının görməyi, eşitməyi bizdən fərqlidir, bizimkimi eşidib, görmür. Onun görməyi və eşitməyi də elmin bir sifətidir. Biri – Təkin, yəni həyat bəxş etməyi – deyilən söz. Əgər həyat bəxş etmək onun adı ilə bağlıdırsa, onda ulu Yaradanın sifəti özündən qədimdir – həm əzəli, həm də əbədi. Onun Yaradan olmasını sübut edən amillərdən biri də QÜDRƏTİDİR! Ona görə də, Elm nəhayətsiz və kamildir. Onun gətirdiyi elmdə qəflət və pis niyyət yoxdur. Onun əsərini, yaratdığına baxanda tanıyırınsınız.

Bu, gözlə gördüyümüz, könlümüzə sevdikimiz aləmin hansı hikmətdən yarandığına, hansı qüdrətdən bütövləşdiyinə heç bir adam balası bu günə qədər vaqif ola bilməyib... Öncədən də dediyim kimi, elm, qüdrət bizim anlayışımızda iki cür olur; o iki anlayışın da gücü elmə dolu qüdrət şəklində bir olmasındadır. Yoxsa, saydığımız sifətlər öz aralarında biri tabii, biri mətbuə (atıl-batıl) olardı. Belə olduğu halda biz Yaradanı tanıya və tərif edə bilməzdik. Tanrının sifətlərinin də hamısının bir-birindən asılı olduğunu demək olmaz. Belə olduqda onun varlığına şübhə doğular. Belə olduqda, düşünmək olardı ki, Tanrının səkkiz üzü "Lağayuru uələ hue" olub, bunlardan biri Tanrının kimliyini bizə anladır. Bu sifətləri də Tanrı özü yaradıb. Tanrının elmlərinin yanında səkkiz sifətin içərisində adı keçməse

də, onun həm də "Rəhmət" adı vardır. Bunlardan başqa, Rəhman, Rəhim, Qafur, Adil, Hafiz, Səttar, Rəzzak, Nafi, Vəkil, Lətif adları kimi hesaba yazılan adları vardır. Mən onu demək istəyirəm ki, ulu Yaradan bu ələmi ağıla gəlməyəcək bir şəkildə və hamısını da bir-biri ilə bağlı şəkildə yaradıb. Cansız yaratdıqlarından yararlanan canlı heyvanları yaradıb və bunları da idarə etmək üçün ağıllı insanları yaradıb. Bütün bunların içərisində də bir bağlılıq və harmoniya yaradıb.

Bu aləmdə yaranan hər bir

yaratsın, su hövzələrini balıqlara yaşamaq üçün məkən, heyvanlara, quşlara içəcək yeri olsun deyər yaratdı. İnsan oğluna fayda vermək üçün Yerin pambığını, kəndirini, yemişini, boranısını, tiryəki, güllərin ləçəklərini, ətrini, quşların tükünü, ətini, yumurtasını, mal-qaranın ətini, südünü və dərisini, sularda balığı, balıqdan kürünü, hətta arıdan bal və arı südünü, barama qurdundan ipəyi – bunların hamısını nemət yaratdı.

Milyon hikmətlə düzəlmiş məşinlər, fabriklər də insan oğlunun

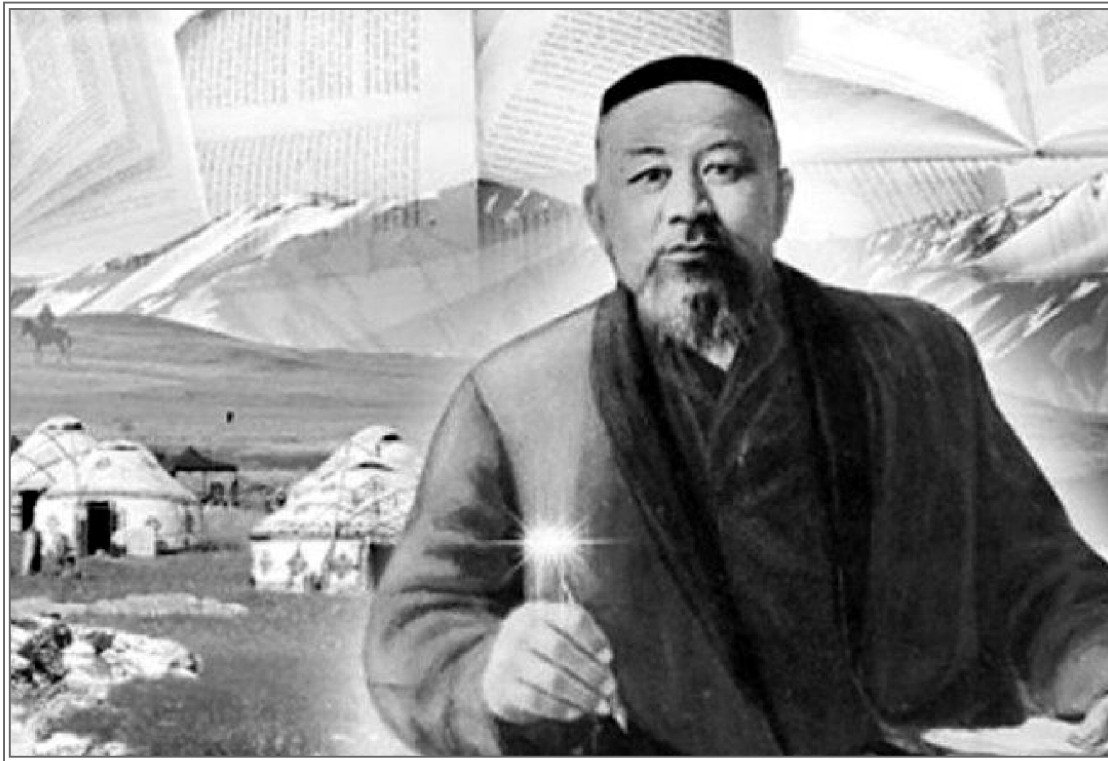
üçün müsəlman olaraq, ulu Yaradana təslim olub, onun yolunda ola bilmədik, hansımız belə oldu? Məgər bu sizə Ay və Günəş kimi belli deyil ki?! Güc zoruna qərar qəbul edən insan ya müsəlman deyil, ya da yarım müsəlmandır. Tanrının təbərük bilib yaratdığılarına qoyduğu yol hansıdır? Onu çoxu bilmir. "Təfakkaru fiğla illahi" ("Allahın verdiklərini düşün"). "İnallahu yuhibbul mükşitin" deyilən ayəyə kim əməl edir? "Əgər sən Allahı seversən o da səni sevir" ayəsinə kiminsə canı-dildən əməl etdiyi-

Bəllidir ki, tək inancla iman olmaz, iman yüksək ədalət və şəfqət ilə olur. Əməli salehlik ədalətli olmağın əsasıdır, kor-korana bədənə əziyyət verməklə etdiyiniz ibadətlərin heç biri ədalətli mərhəmət həzzi verə bilməz. Sən öz gözələrinlə hər gün namaz qılıb, oruc tutanların əməllərinin, hansı oyunlardan çıxdıqlarının şahidi olursan.

Bunların əməlləri ədalətə, mərhəmətə dəli ola bilməz.

Bəlkə ədalət dediyimiz bütün yaxşı əməllərin anasıdır? İnsaf, həya – bunlar ədalətdən yaranır.

Qazaxıstanın Qütb ulduzu - Abay

Bu səbəbdən də, ədalətli adamın könlünə gəlir: "Mən öz könlümdə xalqəm, yaxşılıq edənləri də bəyəniyəm, xalqla bircəyəm, ədalətdən, mərhəmətdən ayrılmayın. Ədalət getsə, iman da, insanlıq da gedər". – Məgər bunun özü elə xeyirxahlığın, yaxşılığın əzəli deyilmi? Məgər bu deyilənlər xeyirxah əməllər etməyin başlanğıcı deyilmi? Bəs onda, görəsən, insanların rifahı haqqında düşünən birisi, niyə bu yaxşılığın birini də böyük Yaradan üçün etmək istəmir?

Mərhəmət və xeyirxahlıq haqqında düşünəcəksənsə, o zaman aza tabe olmalısən.

Ədalət hissini heç zaman unutmayıb, xeyirxahlıq, yaxşılıq etməkdən usanmayıb. Ədalətsiz nə iman olur, nə də insanlıq. So-fu Allahyarın: "Bir bələdan, yüz bəla törədi, – dediyi başına gəldi. Bizim bildiyimiz odur ki, ulu Yaradan elmlə, rəhmli, ədalətli, qüdrətlidir. Əgər sən də bu Elm, Rəhm, Ədalət – üçü birlikdə təcəllə edibsə, demək, sən bu üç

İnsanoğlu heyvanların nəslini kəsib, onları azaltmasın deyər, öncəkilər sonrakıları yeyib qurtarmasın deyər, bir sözlə, heyvanların insanlardan qorunması üçün birinə sürətlə uçmağa imkan verən qanad, birinə güc-qüvvət verdi, birinə iti qaçmaq üçün ayaq verdi; digərinə sərt qayalarda dayanmaq öyrətdi, başqa birinə lap yüksəklərdə uçmağa imkan yaratdı, digər birini isə yerin altına, suyun dibinə göndərdi, bəzilərinə sıx meşəliklərə saldı – bununla da, heyvanlara artıb-çoxalmaq üçün məskən verdi, instiktə yaşamağı, öz nəsilərini artırmağı öyrətdi

varlıq, bir başqa varlığın mövcud olması üçün yaranıb. Cansız olanlar əlbəttə, ağırlı hiss etməyəcəkklər və canlı varlıqlar canlıların yemidir; heyvanlar düşünən insan üçündür; heyvanlar cəhənnəm sual-cavabından azaddır, cəhənnəm və cənnət, bunların da hamısını ağıl yiyəsi olan adam yaradıb. İnsanın məşəhər günü sorğu-suala çəkilməsinin səbəbi isə yaradılışdakı ədalət və məhəbbətdir.

O, insanı qurddan, quşdan, başqa heyvanlardan ayıraraq, əfzəl yaratdı, insana gözəl bədən quruluşu verdi, iki ayaq üstündə durdurdu, başını bədəninin yuxarısında yaratdı ki, ətrafını yaxşı görə bilsin, heyvan kimi əyilib yerdən yemək yeməsin, ona başına xidmət etmək üçün iki qol və əl verdi, qoxuları, iyilərin ləzzətini duymaq üçün burun, qəbul etdiyi yeməyi görmək üçün göz verdi; gözləri qorumaq üçün qapaq, açılıb-yumulanda təmiz qalsın deyər, kirpik verdi, alınının təri gözünə axmasın deyər, orada qaş bi-tirdi; dil verdi ki, həm anlaşı bilsin, həm də danışa bilsin. Məgər bunların hamısı yaratdığı insana məhəbbətdən deyilmi? Məgər səni sevməyə borclu deyilmisən? Ağılın gözü ilə bax: Günəş istilik hərərəti ilə dənizdən nemlik götürür, buluda döndərir, o buludlardan yağmur yağdırır, Yer üzünə səpələyir, neçə cür denli bitki bitirir, yeyəcək bitirir, gözə görkəmli, könlü sevindirən, rahatlıq gətirən gül-çiçək bitirir, şəkər qamışı bitirir, ağac və yarpaqları süsləndirir, torpağı qorumaq üçün neçə cür nəbatat yetişdirir, heyvanları qoruyur, bulaqlar axıdaraq, onlara yol verir ki, axıb dəniz

rahatlığı üçün, yararlanması üçün deyilmi? Bunlar hamısı sevginin əlaməti deyilmi? Bəs onda səni sevməyə sən öz sevgi borcunu necə verməlisən?

İnsanoğlu heyvanların nəslini kəsib, onları azaltmasın deyər, öncəkilər sonrakıları yeyib qurtarmasın deyər, bir sözlə, heyvanların insanlardan qorunması üçün birinə sürətlə uçmağa imkan verən qanad, birinə güc-qüvvət verdi, birinə iti qaçmaq üçün ayaq verdi; digərinə sərt qayalarda dayanmaq öyrətdi, başqa birinə lap yüksəklərdə uçmağa imkan yaratdı, digər birini isə yerin altına, suyun dibinə göndərdi, bəzilərinə sıx meşəliklərə saldı – bununla da, heyvanlara artıb-çoxalmaq üçün məskən verdi, instiktə yaşamağı, öz nəsilərini artırmağı öyrətdi.

Bütün bunları ona görə yaratdı ki, heyvanlar çoxaldıqca, insanlar heyvanları təkmilləşdirib, təsərrüfatlarında uyğunlaşdırdı və heyvanlar insan üçün sonsuz qida qaynağına çevrildi.

Yaradanın bu hikmətlərinin hamısında həm mərhəmət, həm ədalət vardır! Heyif ki, biz özümüz bu mərhəməti, ədaləti iman şərtləri hesab etmirik, onun

ni, könlü və elmi cəhətdən bunu qavradığını görmədim. "Əta mürün ənnəse bilbirri yəhəşənu inallahu yuhubbul mühsinin" ("İnsana yaxşılıq elə və özün də mərhəmətli ol, çünki Allah yaxşılıq edənləri sevir"), "Uəllə-zinə əmənu yəğəmilü salihati ulla-yinə əshəbul cənnəti həm fiha halidun" ("Belə insanlar Allaha iman edər, yaxşı əməl sahibi olub, yaxşı işlər görər, belələrinin yeri cənnətdir") deyilən ayələri oxuyarkən, "Qurani-Kərim"in içərisindəki sərtlilərin saleh əməllərlə dolu olduğundan xəbərimiz belə yoxdur. "Vəəlləzina və əmilüs səlihatü fe yuffihim ucrəhim və allahu yuhubbuləzimin" ("Fəqət elə insanlar var, Allaha iman edər, yaxşı işlər görər. Beləcə vəzifələrini yerinə yetirər, çünki Allah zalimləri sevməz") ayəsinə oxusan, görəsən ki, yaxşı əməllər zülmə qarşıdır.

Belə olduqda biz ədalətli rəftarın nə olduğunu öyrənirik. Kimin ədaləti yoxdursa, onun həyası da olmur, kimin həyası olmasa, onun imanı da olmur, Peyğəmbərimizin (Salallahu aleyhi vəsəlləminin) hədisi-şərifii – "Mən la hayaun lahu və la imanun lahu" ("Kimin həyası yoxsa, onun imanı yoxdur") – deməsi də bir dəlildir.

sifəti özündə toplayıb müsəlman oldun və insanlığını artırdın. Bəllidir ki, comərdlik özündə üç əsas xüsusiyyəti cəmləşdirir: doğruluq, səmimiyyət, ağıl.

Doğru luq – Ədalət, Səmiyyə – Rəhmliyin, Ağıl isə (artıq bildiyimiz kimi) Elmin açarıdır. Bu xüsusiyyətlər az insana nəsis olub: onun da borcu – siddiq, kərəm, ağıl kimi xüsusiyyətlərinin hökmü ilə kamilliyə çatmaq və bu kamillikdən xeyir işlər üçün istifadə etməkdir, bu dayərləri qorumaq və özünü qorumaqdır. Bunlara da ancaq zəhmətin sayəsində nail olunur. Siddiq – ədalət yaradır, kərəmdən isə şəfaət doğar; ağıl bəllidir – elmin bir adıdır. Bunu Təbərük Allah-Təala ar kişininin – peyğəmbərin sifətində yaradıb. Peyğəmbərdən sonra isə bu sifətlər, xüsusiyyətlər müqəddəs övliyələrdə, ondan sonra hakimlərdə və ən sonda kamil müsəlmanlarda təcəllə olur.

(davamı gələn sayımızda)

Azərbaycan türkcəsinə
uyğunlaşdıran:
**AIDA EYVAZLI
GÖYTÜRK**